

طراحی پایگاه وب دستگاه‌های دولتی

■ دکتر یعقوب نوروزی^۱

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان

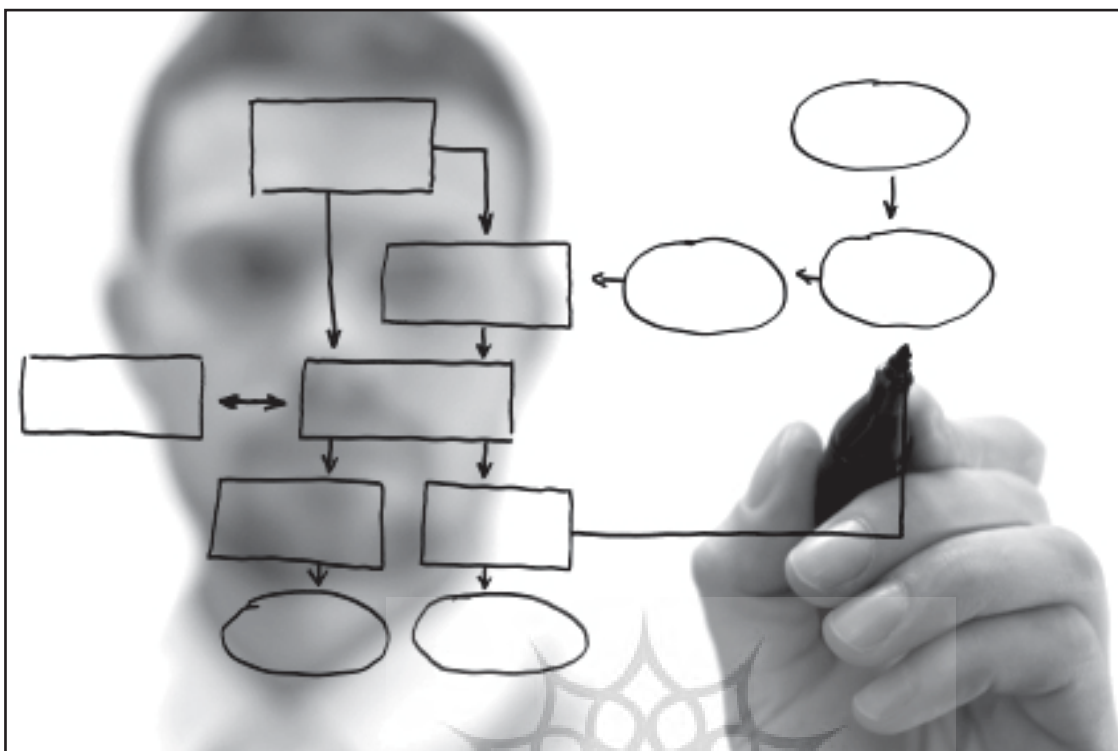
■ علیدوستی، سیروس؛ پرویز شهریاری؛ محمدعلی باقری. طراحی پایگاه وب دستگاه‌های دولتی: اطلاعات و ارتباطات، تهران: پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران، چاپار، ۱۳۸۸، ۱۳۴ ص، شابک: ۰-۶۷-۶۷۵۱۹-۷۵۱۹-۹۶۴-۹۷۸

مقدمه

آنکه تنها بخشی از اینترنت را تشکیل می‌دهد. از لحاظ فنی، وب از مجموعه اطلاعات، نرم‌افزارها، قراردادها، و تفاهم‌نامه‌هایی تشکیل می‌شود که چگونگی ارتباط و تبادل اطلاعات میان اجزای مختلف شبکه را مشخص می‌کنند. ظهور وب به‌عنوان یک منبع اطلاعاتی، چالش‌ها و فرصت‌هایی را نیز به‌همراه آورده است. از سویی، دردسترس قرار گرفتن طیف وسیع و متنوعی از اطلاعات موجب تسریع و ارتقای کیفیت خدمات اطلاع‌رسانی شده است، و از سوی دیگر این تحولات نه‌تنها ماهیت منابع اطلاعاتی و نحوه دسترس‌پذیر ساختن آنها را دست‌خوش تحول ساخته، بلکه تعداد و طیف کاربران و نیز رفتار اطلاعاتی آنها نیز از این شرایط متأثر شده است. لذا ارائه خدمات اطلاعاتی مستلزم دانش، مهارت، و آگاهی از روش‌های نوین است. یکی از چالش‌های اصلی پیش‌روی سازمان‌های اطلاع‌رسان، از جمله دستگاه‌های دولتی، سازمان‌دهی و دسترس‌پذیری اطلاعات و منابع به‌صورت مناسب در وب است. بنابراین آشنایی دستگاه‌های دولتی متولی در این زمینه با اهداف و ویژگی‌های طراحی پایگاه‌های وب می‌تواند در امر اطلاع‌رسانی و جلب رضایت مخاطبان از طیف‌های مختلف تأثیرگذاری فراوانی داشته باشد (دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی، مدخل وب، تألیف حمیدرضا جمالی مهموئی).^۴

شبکه گسترده جهانی یا به‌اختصار وب، که در متون فارسی معادل‌های متفاوتی از جمله وب جهان گستر، شبکه جهانی وب، و تار گسترده جهانی برای آن ذکر شده، نوعی نظام رایانه‌ای است که از تعدادی از خدمت‌دهنده‌های اینترنت تشکیل شده است و برای انتقال اسنادی که با استفاده از زبان نشانه‌گذاری فرامتنی (اچ. تی. ام. ال) قالب‌بندی شده‌اند، از تفاهم‌نامه انتقال فرامتن (اچ. تی. تی. پی) استفاده می‌کنند. نام وب (تار گسترده جهانی)، در اصل در علم ریاضیات به مجموعه‌ای از گره‌ها و پیوندها اطلاق می‌شود که در آن، هر گره می‌تواند با گره دیگر پیوند داشته باشد. ابداع‌کننده وب نیز به‌دلیل شباهت این مفهوم ریاضی با ایده خود، این نام را برای آن اقتباس کرده است. وب نیز، به‌لطف فناوری فرامتن، از ویژگی برقراری پیوندهای نامحدود برخوردار است. این ویژگی به‌همراه چندرسانه‌ای بودن، یعنی قابلیت عرضه اطلاعات در قالب رسانه‌های مختلف از جمله صوت و تصویر در کنار متن، دو ویژگی مهم وب را تشکیل می‌دهند. وب درحقیقت یکی از انواع خدمات قابل دسترس از طریق اینترنت است. اینترنت، علاوه بر وب، خدمات دیگری نظیر پست الکترونیک، انتقال فایل، و نظایر آنها را شامل می‌شود. وب، اغلب به‌اشتباه مترادف با اینترنت تلقی می‌شود، حال

یکی از چالش‌های اصلی پیش‌روی سازمان‌های اطلاع‌رسان، از جمله دستگاه‌های دولتی، سازمان‌دهی و دسترس‌پذیری اطلاعات و منابع به صورت مناسب در وب است

درباره مؤلفان کتاب

سیروس علی‌دوستی، دانش‌آموخته دکتری تخصصی دانشگاه تهران در رشته مدیریت با گرایش سیستم در سال ۱۳۸۴ است و کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی و کارشناسی مدیریت صنعتی خود را نیز در سال‌های ۱۳۷۱ و ۱۳۶۸ از همین دانشگاه دریافت کرده است. وی فعالیت علمی خود را از سال ۱۳۷۴ با عضویت در هیئت علمی پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران آغاز کرده و هم‌اکنون استادیار گروه پژوهشی مدیریت فناوری اطلاعات و معاون پژوهشی این پژوهشگاه است. زمینه‌های پژوهشی وی مدیریت اطلاعات، مدیریت فناوری اطلاعات، طراحی سیستم، و برنامه‌ریزی استراتژیک است. پرویز شهریاری دانشجوی دکتری علوم ارتباطات دانشگاه علامه طباطبایی و عضو هیئت علمی پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران است. وی صاحب دانشنامه کارشناسی پژوهشگری علوم اجتماعی و کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی است. بیشتر فعالیت‌های علمی وی در حوزه فعالیت‌های ارائه‌شده از سوی پژوهشگاه در قالب طرح‌ها و پروژه‌های تحقیقاتی است. محمدعلی باقری دانشجوی دکتری فناوری اطلاعات دانشگاه تربیت مدرس و کارشناس ارشد مهندسی فناوری اطلاعات است. فعالیت‌های تحقیقاتی وی در حوزه سیستم‌های فناوری اطلاعات، بویایی هوشمند و یادگیری ماشینی است.

معرفی کتاب

بنابر آنچه در پیش‌گفتار کتاب (ص ۱۴) آمده است، تأکید بر طراحی و ایجاد پایگاه وب برای سازمان‌های دولتی، ارائه اطلاعات

پایه موردنیاز کاربران و همچنین تأمین امکان ارتباط از این طریق است. همچنین یادآور می‌شود که شناخت پایگاه‌های وب برای سازمان‌های دولتی باید با هماهنگی بین آنها صورت گیرد تا ضمن پیروی از الگوی یکسان، با مجموعه‌ای نامتقارن و ناموزون روبه‌رو نشوند. از سوی دیگر این امکان را نیز به کاربران می‌دهد تا با آشنایی با طراحی یکسان صفحات، در استفاده از وب‌سایت دیگر سازمان‌ها نیز با مشکلی مواجه نشوند. همچنین یادآور می‌شود که حجم و تنوع اقلام اطلاعاتی و ارتباطی پایگاه وب سازمان‌های دولتی سبب شده است که هم دولت‌ها به تعیین این اقلام بپردازند و هم پژوهشگران به بررسی و پیشنهاد آنها اقدام کنند. بنابراین کتاب ارائه طرحی مناسب از اطلاعات و ارتباطات پایه در پایگاه‌های وب دستگاه‌های دولتی را مدنظر دارد (ص ۱۵). بدین منظور ابتدا مفاهیم دولت الکترونیکی و سپس در این چارچوب، چگونگی پیاده‌سازی پایگاه وب دستگاه‌های دولتی تبیین می‌گردد. در ادامه نیز محتوای پایگاه وب اینگونه سازمان‌ها از جمله فهرست اطلاعات و ارتباطات پایه، ساختار راهبری و ویژگی‌های مناسب بازنمایی اطلاعات ارائه می‌شود.

بررسی محتوایی اثر

کتاب از پیش‌گفتار مؤلفان، شش فصل، واژه‌نامه و نمایه تشکیل شده است. فصل اول به تبیین مفهوم دولت الکترونیکی اختصاص دارد. در این فصل مباحثی همچون دولت الکترونیکی، منافع آن و مدل‌های توسعه دولت الکترونیکی بررسی می‌شوند. در بحث مربوط به دولت الکترونیکی تعاریف و مفاهیمی در این باره ذکر شده، هرچند استفاده از منابع جدیدتر در این زمینه می‌توانست به

پایگاه وب به پایان می‌رسد و اینکه در طراحی پایگاه وب اهمیت با کاربران است نه مدیران ارشد و درباره مخاطبان باید شناخت کافی وجود داشته باشد تا در تعیین محتوای اثر با مشکل مواجه نشد.

فصل سوم، «محتوای پایگاه وب دستگاه‌های دولتی»، اهمیت محتوای پایگاه‌های وب را در دستگاه‌های دولتی تبیین می‌کند. مباحث این فصل رهنمودهایی برای بهبود محتوای پایگاه‌های وب دولتی و اقلام محتوایی پایگاه‌های وب دستگاه‌های دولتی است. مبحث بعدی این فصل سعی دارد با مرور مدارک [منابع] موجود، اقلام [معیارها و مؤلفه‌های] اطلاعاتی مورد نیاز پایگاه دستگاه‌های دولتی را تعیین کند. بعد از ذکر مقدمه‌ای درباره محتوای پایگاه‌های اطلاعاتی، جدول (ص ۴۵) ارائه شده است که در آن اقلام اطلاعاتی اشاره شده در پیشینه‌های استناد شده در این کتاب که ۱۵ مورد را دربرمی‌گیرد، ذکر شده است و با توجه به رعایت هریک از آنها از سوی سازمان‌های متولی داخلی و خارجی ارزیابی شده‌اند. اگرچه جدول (۳-۱) اطلاعات خوبی را درباره اقلام اطلاعات و وب‌سایت‌های دولتی ارائه می‌دهد، اما دارای نقاط ضعفی جزئی نیز است، از جمله اینکه ۱. اشاره نشده است که این اقلام در ابتدا از چه منبع یا منابعی اخذ شده‌اند که پیشینه‌ها با آنها سنجیده شده‌اند؛ ۲. بهتر بود جدول دارای تحلیل و یا نتیجه‌گیری باشد و جمع بندی نیز در این رابطه ارائه شود.

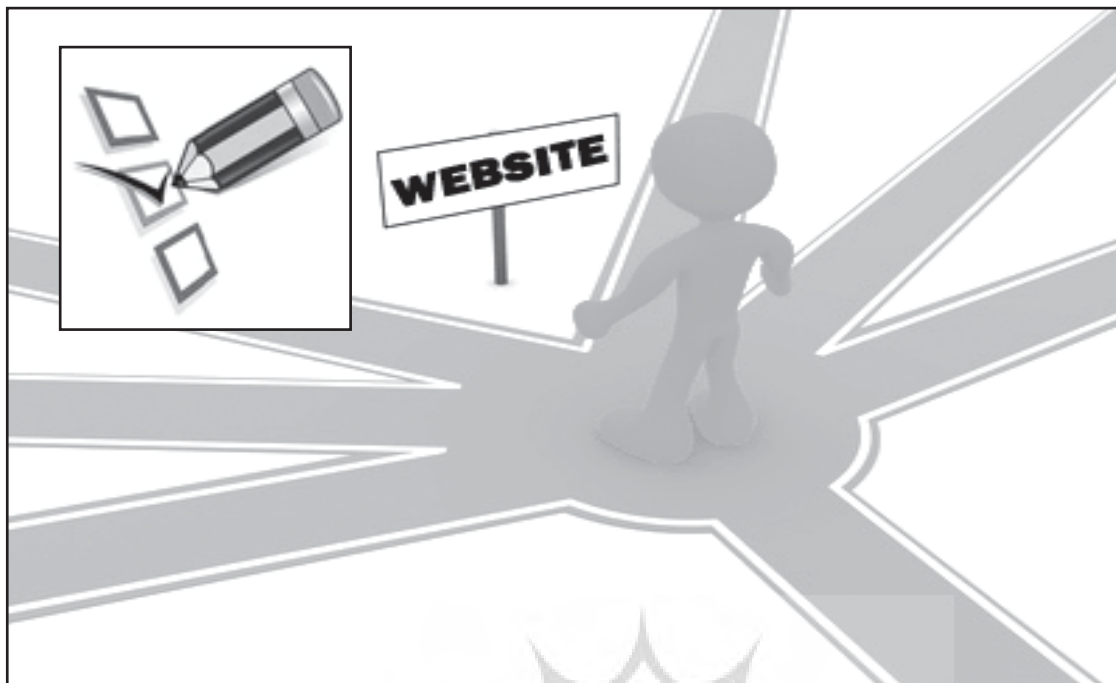
مباحث فصل چهارم، «فهرست اطلاعات و ارتباطات در پایگاه وب دستگاه‌های دولتی»، براساس روش دلفی (شامل ۱۵ نفر) و دیدگاه افراد شاغل در دستگاه‌های مختلف دولتی است. هدف از انتخاب اعضای دلفی و درنهایت استفاده از روش دلفی تهیه فهرست اطلاعات و ارتباطات پایه در پایگاه وب دستگاه‌های دولتی بوده است. البته بهتر بود برای آشنایی بیشتر خوانندگان اسامی پانل دلفی به همراه سمت و تخصص‌های آنها به همراه سایر مشخصات ارائه شده در جدول ۴-۲ آورده می‌شد. در کل نتایج نظرسنجی از روابط عمومی‌های دستگاه‌های دولتی مؤید نظر اعضای پانل دلفی بوده است. در انتهای فصل نیز براساس نتایج بدست آمده، فهرست اقلام نهایی اطلاعات و ارتباطات پایه در پایگاه وب دستگاه‌های دولتی برای صفحات فارسی و انگلیسی ارائه شده است. استفاده از فهرست ارائه شده برای طراحی وب‌سایت‌های دستگاه‌های دولتی بسیار سودمند خواهد بود. به عبارت دیگر فهرست ارائه شده به همراه معیارها و مؤلفه‌های فرعی مربوط به هر معیاری جزء نقاط قوت کتاب به حساب می‌آید. اگرچه معیارهای ارائه شده برای صفحات انگلیسی بسیار خلاصه‌تر از صفحات وب فارسی است و ترتیب و توالی ارائه شده در بخش صفحات فارسی را پوشش نمی‌دهد. همچنین بهتر بود درباره معیارهای ارائه شده توضیح یا نتیجه‌گیری برای راهنمایی بیشتر خواننده ارائه می‌شد.

فصل پنجم، به «ساختار راهبری»، در پایگاه وب دستگاه‌های دولتی اختصاص دارد. این فصل در بیشتر موارد از نمودار تشکیل شده است که محتوای [اقلام اطلاعاتی و ارتباطاتی] مربوط به آنها براساس یافته‌های فصل چهارم است. نمودارهای

غناى بیشتر مفاهیم ارائه شده و روزآمدی آنها بینجامد. البته بهتر بود در پایان این بخش مؤلفان جمع‌بندی خود را در این زمینه ارائه می‌دادند تا خواننده به مفهوم یکپارچه و منسجمی از دولت الکترونیکی دست پیدا کند. بحث بعدی در این فصل به «منافع» دولت الکترونیکی (ص ۷) مربوط است. به نظر می‌رسد اگر براساس توضیحات ارائه شده و نقل قول‌های صفحات ۷ و ۸ از عنوان «مزایای» دولت الکترونیکی برای این بحث استفاده می‌شد با توضیحات ارائه شده در این بخش تناسب بیشتری داشت. در پایان بحث نیز به ابعاد دولت الکترونیکی موفق (ص ۱۹) اشاره شده است. بحث پایانی فصل نیز به مدل‌های توسعه دولت الکترونیکی مربوط است که با توجه به اشاره مؤلفان (ص ۱۰) در این بخش صرفاً پاره‌ای از مدل‌ها که در متون پژوهشی یافت شده‌اند، معرفی گردیده‌اند.

فصل دوم، «پیاده‌سازی پایگاه وب دستگاه‌های دولتی»، مباحثی چون طراحی پایگاه وب، موضوع‌های مدیریتی و کاربرمحوری را مورد بحث قرار می‌دهد. مطالب مربوط به طراحی پایگاه وب دستگاه‌های دولتی در این فصل می‌توانست با جامعیت بیشتری ارائه شود. مطلب بعدی در این فصل موضوع‌های مدیریتی است. در این بخش استراتژی دولت کانادا در سال ۲۰۰۵ در زمینه دولت الکترونیکی مطرح شده است. فصل با بحث کاربرمحوری

در یک جمع‌بندی کلی، ضمن ارج نهادن به زحمات مؤلفان که با توجه به کمبود منابع فارسی کتابی ارزشمند را در این حوزه تألیف کرده‌اند، می‌توان گفت، مطالعه کتاب، به‌ویژه فصل سوم چهارم می‌تواند برای طراحان صفحات وب دولتی و همچنین برای ارزیابی اینگونه صفحات بسیار مناسب باشد

تألیف کرده‌اند، می‌توان گفت، مطالعه کتاب، به‌ویژه فصل سوم و چهارم می‌تواند برای طراحان صفحات وب دولتی و همچنین برای ارزیابی اینگونه صفحات بسیار مناسب باشد. اگرچه بهتر بود فرصت استفاده از تجربه‌ها و اندیشه‌های ارزشمند مؤلفان - با توجه به پیشینه‌ای که در این باره دارند - برای مخاطب بیشتر فراهم می‌شد. در پایان می‌توان به دو ویژگی عمده دیگر کتاب یعنی واژه‌نامه و نمایه آن اشاره کرد. علاوه بر موارد یادشده می‌توان به موارد زیر درباره کتاب اشاره کرد.

۱. استفاده از نام‌ها و اصطلاحات انگلیسی در استنادات درون‌متنی و عدم استفاده از پانویس برای آنها در اغلب صفحاتی که دارای اینگونه استنادها هستند، مانند Watson and Mundy 2001 (ص ۵)، Hasson, Keeny, and McKenna 2003 (ص ۵۵).
۲. فقدان پانویس برای معادل‌های انگلیسی برگردان‌شده مانند «لین» و «لی» (ص ۱۰)؛ «اکسنجور» (ص ۱۳).
۳. فقدان پانویس برای معادل‌های ترجمه‌شده، مانند «استفاده‌پذیری» و «دسترس‌پذیری» (ص ۹۳)؛ «برهم‌کنش» و «تراکنش» (ص ۱۳)؛ «راهبری» (ص ۷۳)؛ «بازنمایی» (ص ۹۳).

پی‌نوشت‌ها:

1. ynorouzi@gmail.com
2. HTML (Hypertext Markup Language)
3. HTTP (Hypertext transport Protocol)
۴. برای کسب اطلاعات بیشتر در این زمینه بنگرید به نسخهٔ پیوستهٔ دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی، زیرمدخل «وب» تألیف حمیدرضا جمالی مهمویی در وب‌گاه سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران <http://www.nlai.ir>

این فصل به‌صورت شماتیک نحوهٔ ارتباط و راهبری اجزای مختلف صفحهٔ اصلی و سایر صفحات فرعی یک سایت را به‌صورت مجزا نشان می‌دهند. در مقدمهٔ فصل پنجم به ارتباط محتوای مربوط به نمودارها با مطالب فصل چهارم اشاره‌ای نشده است. همچنین نمودارها دارای عنوان یا شماره نیستند که این امر پی‌گیری توالی نمودارها را تا حدی با مشکل مواجه می‌کند. ضمن اینکه بهتر بود نمونه‌هایی از صفحات پایگاه وب دستگاه‌های دولتی داخلی یا خارجی موفق انتخاب می‌شدند تا نمودارهای ارائه‌شده به‌صورت عینی‌تری معرفی می‌شدند. اگرچه ارائهٔ نمودارها به‌صورت شماتیک برای درک بهتر موقعیت صفحات وب مزیت تلقی می‌شود. فصل ششم به ویژگی‌های مناسب برای «بازنمایی اطلاعات» در پایگاه وب دستگاه‌های دولتی اختصاص دارد. در این فصل مباحثی همچون استفاده‌پذیری، رهنمودهای عمومی در طراحی صفحه‌ها، جست‌وجو در پایگاه وب و دسترس‌پذیری موردبحث قرار گرفته است. مطالب بخش اول فصل به قواعدی اشاره دارد که توجه به آنها می‌تواند بر کیفیت طراحی صفحات وب بیفزاید. این قواعد تمام زوایای مربوط به یک صفحهٔ وب از طراحی، جست‌وجو، متن، پیوندها و تصاویر را دربرمی‌گیرد. معرفی نمونه‌های عینی از وب‌سایت‌های موفق در این زمینه می‌توانست برای درک بهتر مطالب ارائه‌شده مفید باشد. مبحث بعدی این فصل دسترس‌پذیری است در ادامه نیز موانع دسترس‌پذیری، استانداردهای دسترس‌پذیری و رهنمودهایی برای دسترس‌پذیری محتوای وب ارائه شده است.

نتیجه‌گیری

در یک جمع‌بندی کلی، ضمن ارج نهادن به زحمات مؤلفان که با توجه به کمبود منابع فارسی کتابی ارزشمند را در این حوزه